

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 3.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.38>

УДК 338.48

С. І. Бессонова,

к. е. н., професор, професор кафедри обліку та аудиту,

*Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний
університет», м. Дніпро, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4938-3375>

М. В. Белобородова,

к. е. н., доцент кафедри туризму та економіки підприємства,

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка», Дніпро, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8329-7679>

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

S. Bessonova,

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of Accounting and
Auditing, SHEI "Priazovsky State Technical University", Dnipro, Ukraine*

M. Bieloborodova,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Tourism and Business
Economics,*

National Technical University "Dnipro Polytechnic", Dnipro, Ukraine

ANALYSIS OF THE TOURIST POTENTIAL OF UKRAINE

Туристична галузь у світі входить у першу трійку галузей за величиною отриманих доходів. Але за останні роки саме ця галузь зазнала значних збитків і це стосується не тільки українських туристичних компаній. Та вітчизняна сфера туристичних послуг у зв'язку з обмежувальними заходами при пандемії Covid-19 та повномасштабною війною дуже постраждала. Негативні наслідки вплинули і на ряд обслуговуючих галузей таких як пасажирські перевезення усіма видами транспорту, готельний бізнес, екскурсійні заходи, ресторанний бізнес, роздрібну торгівлю, страхування, діяльність установ культури. На основі аналізу оподаткування діяльності туристичного бізнесу визначено пріоритетні регіони розвитку туристичної галузі в умовах воєнних дій, та обумовлено пошук та запропоновано нові види туризму направлених на зростання туристичного потенціалу України.

The tourism industry in the world is among the top three industries in terms of the amount of income received. But in recent years, this industry has suffered significant losses, and this applies not only to Ukrainian tourism companies. But the domestic sphere of tourist services in connection with the restrictive measures during Covid-19 and the full-scale war suffered a lot. Negative consequences also affected a number of service industries, such as transport and passenger transportation, hotel business, excursion activities, restaurant business, retail trade, insurance, activities of cultural institutions. On the basis of the analysis of the taxation of tourism business activities, the priority regions for the development of the tourism industry in the conditions of military operations were determined, and the search for new types of tourism aimed at increasing the tourist potential of Ukraine was stipulated and proposed.

The tourism industry to a certain extent affects the economic components of any country in the world, because thanks to the development of this industry, new jobs are created, the transport and construction industry, the hotel and restaurant business develop, new services of utility enterprises are developed, and the standard of living of the population increases. But at the current stage, when the war continues in the

country, the volume of service provision and the material and technical base in the field of tourism have significantly decreased.

Currently, the tourism industry of Ukraine is experiencing difficult times. The full-scale invasion of the Russian Federation in 2022 prevented recovery from the COVID-19 pandemic, causing a severe and long-term crisis in the tourism sector. In the future, the tourism industry will face many challenges, which will be affected by the restoration of destroyed territories, demining, reconstruction of cities and transport infrastructure. But Ukraine has great potential as a future popular international tourist destination, and already now researchers-scientists and specialists-practitioners should develop and implement the necessary programs and projects for the restoration and further development of the tourism sector.

Ключові слова: туристична галузь; кризове становище; оподаткування туристичної діяльності; туристичний збір; туристичний потенціал; перспективи розвитку.

Keywords: tourist industry; crisis situation; taxation of tourist activities; tourist tax; tourist potential; development prospects.

Постановка проблеми. Туристична індустрія в певній мірі впливає на економічні складові будь якої країни в світі, адже завдяки розвитку цієї галузі створюються нові робочі місця, розвивається транспортна та будівельна галузь, готельно-ресторанний бізнес, розвиваються нові послуги комунально-побутових підприємств, підвищується рівень життя населення. Але на сучасному етапі, коли в країні продовжується війна, значно скоротилися обсяги надання послуг та матеріально-технічна база у сфері туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах таких вітчизняних науковців, як: З. Бойко, О. Бартошук, Л. Богадъоров, В. Братюк, Л. Воротіна, Н. Корж, Р. Волчецький, В. Герасименко, А. Гуменюк, М. Мальська, П. Подлепін, В. Семенов, Т. Ткаченко, Л. Шульгіна та інших приділено увагу проблемам туристичної діяльності в Україні. В роботах розкрито як теоретичні, так і

методологічні аспекти туристичної індустрії. Але ж залишається актуальним питання дослідження стану туристичної галузі в Україні на сучасному етапі та перспективи розвитку туристичного потенціалу в майбутньому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати тенденції розвитку туристичної індустрії у сучасних умовах та визначити перспективи розвитку туристичного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнні дії, які продовжуються на території України, вносять корективи у життя населення, всі галузі вітчизняної економіки, в тому числі в туристичну індустрію. Нещодавно Державне агентство розвитку туризму вийшло з обнадійливим повідомленням – подорожі в країні продовжуються й під час війни [1].

Для того, щоб визначити перспективи розвитку туристичного потенціалу, необхідно проаналізувати діяльність сфери туризму. Відомо, що самим важким для світової туристичної галузі був 2020 рік, тоді коли було закрито кордони, що привело до значного зменшення туристичного потоку. За період повномасштабної війни туристичний сектор знову отримав суттєві виклики. Частина підприємств припинила діяльність унаслідок російської агресії, особливо це торкнулося непідконтрольних територій Херсонської, Донецької, Луганської, Запорізької областей. Значно скоротилась можливість населення та зацікавленість у подорожах. Є певні обмеження для виїзду чоловічого населення з України, тому туристична сфера в основному зацікавлена у задоволенні внутрішнього попиту та орієнтована на лікувально-реабілітаційну діяльність [4].

Впродовж двох років війни населення виснажене, тому потребує оздоровлення або емоційного перезавантаження. Для здобуття хоча б часткового відновлення сфери туристичного бізнесу, туристичні оператори почали пропонувати подорожі не тільки країною, а й намагаються відтворити подорожі у європейські та інші країни. За даними Державного агентства розвитку туризму, за деякими областями спостерігається збільшення обсягу наданих послуг.

Про діяльність будь-якого підприємства може свідчити такий показник, як нарахування та сплата податків. За три квартали 2023 року представники туристичної галузі України сплатили податків на 13% більше (1 млрд 451 млн 317 тис. грн), ніж за аналогічний період у 2022 році, коли до бюджету надійшло 1 млрд 283 млн 180 тис. грн. У порівнянні з аналогічним періодом у довоєнному 2021 році сума податків цього року зменшилася на 18%, було перераховано 1 млрд 778 млн 924 тис грн. За 9 місяців 2023 року загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, у порівнянні з тим самим періодом у 2022 році зменшилась на 11%. Кількість юридичних осіб стала меншою на 24%, а фізичних – на 7%. Якщо порівнювати цей показник з аналогічним періодом у 2021 році, то загальне скорочення склало 36%; кількість юридичних осіб зменшилася на 51%, а фізичних – на 30% [2].

Аналіз динаміки сплачених податків за період з 2021 року по 9 місяців 2023 року надано в табл. 1.

Таблиця 1. Аналіз динаміки сплачених податків по областях за період 9 місяців з 2021 року по 2023 рік, млн грн

Удосконалено на основі [2]

Регіон	2021	2022	Т _{пр} , %	Зміни 2022/2021, млн. грн.	2023	Т _{пр} , %	Зміни 2023/2022, млн. грн.	Т _{пр} , %	Зміни 2023/2021, млн. грн.
Вінницька обл.	19,10	18,3	-4,19	-0,80	19,9	8,74	1,6	4,19	0,80
Волинська обл.	9,40	9	-4,26	-0,40	11,1	23,33	2,1	18,09	1,70
Дніпропетровська обл.	70,7	52,9	-25,18	-17,80	69,6	31,57	16,7	-1,56	-1,10
Донецька обл.	42,4	51,7	21,93	9,30	5,6	-89,17	-46,1	-86,79	-36,80
Житомирська обл.	9,9	6,4	-35,35	-3,50	9,8	53,13	3,4	-1,01	-0,10
Закарпатська обл.	42,2	51,7	22,51	9,50	62,8	21,47	11,1	48,82	20,60
Запорізька обл.	76	22,8	-70,00	-53,20	10,6	-53,51	-12,2	-86,05	-65,40
Івано-Франківська обл.	103,9	136,6	31,47	32,70	99,1	-27,45	-37,5	-4,62	-4,80
Київська обл.	88,9	120	34,98	31,10	172,8	44,00	52,8	94,38	83,90
Кіровоградська обл.	11,1	8	-27,93	-3,10	10,9	36,25	2,9	-1,80	-0,20
Луганська обл.	6,7	1,8	-73,13	-4,90	0,3	-83,33	-1,5	-95,52	-6,40
Львівська обл.	151	197,4	30,73	46,40	248,4	25,84	51	64,50	97,40
Миколаївська обл.	33,4	11,6	-65,27	-21,80	13,3	14,66	1,7	-60,18	-20,10
Одеська обл.	315,4	66	-79,07	-249,40	76,1	15,30	10,1	-75,87	-239,30
Полтавська обл.	31,8	25,6	-19,50	-6,20	30,9	20,70	5,3	-2,83	-0,90
Рівненська обл.	11,3	9,6	-15,04	-1,70	14,2	47,92	4,6	25,66	2,90

Продовження табл. 1

Регіон	2021	2022	Тпр, %	Зміни 2022/2021, млн. грн.	2023	Тпр, %	Зміни 2023/2022, млн. грн.	Тпр, %	Зміни 2023/2021, млн. грн.
Сумська обл.	8,1	5,6	-30,86	-2,50	6,9	23,21	1,3	-14,81	-1,20
Тернопільська обл.	12,3	11,1	-9,76	-1,20	13,6	22,52	2,5	10,57	1,30
Харківська обл.	73,4	31,3	-57,36	-42,10	25,9	-17,25	-5,4	-64,71	-47,50
Херсонська обл.	46	9,9	-78,48	-36,10	1,3	-86,87	-8,6	-97,17	-44,70
Хмельницька обл.	15,1	16,5	9,27	1,40	22	33,33	5,5	45,70	6,90
Черкаська обл.	15,9	13,1	-17,61	-2,80	13,9	6,11	0,8	-12,58	-2,00
Чернівецька обл.	12,6	14,7	16,67	2,10	21,4	45,58	6,7	69,84	8,80
Чернігівська обл.	13,2	9,2	-30,30	-4,00	7,1	-22,83	-2,1	-46,21	-6,10
м. Київ	559,2	318,6	-43,03	-240,60	354,1	11,14	35,5	-36,68	-205,10

Дослідження показали, що тільки п'ять областей мають позитивні показники за весь аналізований період: це Закарпатська, Київська, Львівська, Хмельницька та Чернівецька.

Податки у туристичній галузі складаються у тому числі і з туристичного збору, аналіз динаміки обсягів туристичного збору в розрізі адміністративно-територіальних одиниць представлено в табл. 2.

Таблиця 2. Аналіз динаміки обсягів туристичного збору в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, млн грн

Назва регіону	2016	Темпи прир.,%	2017	Темпи прир.,%	2018	Темпи прир.,%	2019	Темпи прир.,%	2020	Темпи прир.,%	2021	Темпи прир.,%	2022
Вінницька	0,31	25,8	0,39	23,08	0,48	439,58	2,59	-47,88	1,35	114,8	2,9	7,24	3,11
Волинська	0,37	32,4	0,49	18,37	0,58	137,93	1,38	-24,64	1,04	87,50	1,95	0,51	1,96
Дніпропетровська	1,75	18,8	2,08	21,15	2,52	80,56	4,55	-37,36	2,85	278,9	10,8	-13,06	9,39
Донецька	0,91	-7,69	0,84	45,24	1,22	193,44	3,58	-25,70	2,66	54,14	4,1	-83,17	0,69
Житомирська	0,35	28,5	0,45	20,00	0,54	342,59	2,39	-41,42	1,4	60,00	2,24	-23,66	1,71
Закарпатська	2,2	31,8	2,9	31,03	3,8	125,26	8,56	-24,77	6,44	82,45	11,75	65,96	19,5
Запорізька	2,09	29,6	2,71	35,42	3,67	123,71	8,21	-24,36	6,21	41,55	8,79	-77,59	1,97
Івано-Франківська	2,29	31,8	3,02	22,52	3,7	64,86	6,1	-8,20	5,6	85,00	10,36	73,36	17,96
Київська	1,25	24,8	1,56	49,36	2,33	302,58	9,38	4,90	9,84	55,59	15,31	-43,17	8,7
Кіровоградська	0,17	17,6	0,2	30,00	0,26	176,92	0,72	-8,33	0,66	16,67	0,77	77,92	1,37
Луганська	0,1	20,0	0,12	16,67	0,14	678,57	1,09	33,03	1,45	46,90	2,13	-80,28	0,42
Львівська	8,42	27,4	10,73	25,07	13,42	60,66	21,56	-45,32	11,79	95,76	23,08	79,51	41,43
Миколаївська	1,16	23,3	1,43	27,97	1,83	137,16	4,34	7,14	4,65	69,03	7,86	-89,95	0,79
Одеська	7,34	23,4	9,06	27,48	11,55	85,11	21,38	-29,00	15,18	76,28	26,76	-79,93	5,37
Полтавська	0,72	50,0	1,08	24,07	1,34	120,90	2,96	-13,85	2,55	70,59	4,35	20,92	5,26
Рівненська	0,27	14,8	0,31	16,13	0,36	283,33	1,38	-27,54	1	71,00	1,71	-14,62	1,46
Сумська	0,23	26,1	0,29	13,79	0,33	260,61	1,19	-13,45	1,03	34,95	1,39	-57,55	0,59
Тернопільська	0,24	20,8	0,29	37,93	0,4	175,00	1,1	-45,45	0,6	65,00	0,99	49,49	1,48

Назва регіону	2016	Темпи прир.,%	2017	Темпи прир.,%	2018	Темпи прир.,%	2019	Темпи прир.,%	2020	Темпи прир.,%	2021	Темпи прир.,%	2022
Харківська	1,78	40,4	2,5	19,20	2,98	186,24	8,53	-22,63	6,6	48,94	9,83	-61,55	3,78
Херсонська	1,89	42,8	2,7	36,67	3,69	127,64	8,4	-46,79	4,47	47,20	6,58	-95,29	0,31
Хмельницька	0,47	8,51	0,51	43,14	0,73	194,52	2,15	-26,05	1,59	92,45	3,06	44,12	4,41
Черкаська	0,41	34,1	0,55	30,91	0,72	556,94	4,73	-58,35	1,97	279,19	7,47	68,01	12,55
Чернівецька	0,32	31,2	0,42	26,19	0,53	111,32	1,12	-36,61	0,71	54,93	1,1	119,09	2,41
Чернігівська	0,31	41,9	0,44	36,36	0,6	168,33	1,61	-9,32	1,46	54,79	2,26	-53,10	1,06
м, Київ	18,7	34,0	25,15	31,13	32,98	92,94	63,63	-45,48	34,69	120,29	76,42	-49,28	38,76

Складено авторами на основі [3]

Дані дослідження свідчать про неоднорідну динаміку сум туристичного збору в Україні за період з 2016 по 2022 роки: до 2020 року суми зборів стабільно зростали в усіх регіонах України, але пандемія COVID-19 спровокувала масштабну кризу у туристичній діяльності усього світу, що призвело до значного зниження сум туристичного збору. У 2021 році з введенням сертифікатів вакцинації та правил безпечної соціальної дистанції туристична діяльність почала поступово відновлюватися, а також обмеження подорожей за кордон сприяли розвитку української туристичної галузі, що демонструють суми туристичного збору у 2021 році. Але повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році спричинило потужну кризу в усіх аспектах діяльності українських підприємств, і у тому числі значною мірою постраждала й туристична галузь: масштабні бойові дії на території країни, ракетні обстріли та обширне мінування територій значно понизили привабливість України як туристичного напрямку, а громадяни країни не мали змоги дозволити собі відпочинок, концентруючись на виживанні та безпеці для себе і своїх близьких.

Наразі актуальними та затребуваними напрямками туризму в Україні є реабілітаційні види відпочинку для військових та поїздки, пов'язані з волонтерством та журналістикою. Зовнішній туризм українців значно скоротився через економічну кризу, що спричинила падіння доходів, та заборону виїзду чоловікам призовного віку. Отже, можна зробити висновок, що під час дії воєнного стану в Україні та продовження військових дій на території країни

відновлення і розвиток туризму не є актуальним і пріоритетним напрямком діяльності. Але після завершення війни вітчизняний туристичний ринок отримає змогу знову функціонувати повною мірою та розвиватися відповідно до світових туристичних тенденцій.

Серед повоєнних напрямків розвитку туристичної галузі можна виділити наступні:

1. Фізична та ментальна реабілітація та рекреація. Вже зараз Україна стикається з великою кількістю травмованих фізично та/або ментально людей, як військових, так і цивільних. Наразі існують програми з реабілітації на заході країни, але їхня кількість наприкінці війни може виявитися недостатньою, а самі місця відпочинку – застарілими або неукomплектованими необхідними спеціалістами або обладнанням. Тому вже зараз варто приділити увагу модернізації існуючих центрів реабілітації та створенню нових, більш сучасних та безбар'єрних рехабів та санаторіїв, де реабілітація постраждалих буде проводитися професіонально і у максимально комфортних умовах.

2. Пост-воєнний туризм. Вже зараз в Україну їдуть люди, яким цікаво подивитися на міста, що були під окупацією або у зоні активних бойових дій. Після завершення війни та поступового розмінування територій усе більше людей бажатимуть приїхати в Україну, щоб подивитися на ці міста. За основу можна взяти вже існуючий кейс – тури у Чорнобильську зону, які до війни були шалено популярними як серед українців, так і серед іноземців. Вже зараз туристи прагнуть відвідати звільнені міста Київщини [5], а гроші з таких візитів та екскурсій направляються на відновлення відвіданих міст та їхній подальший розвиток. Найбільш гострий аспект – моральний, адже досвід відвідування звільнених та значно постраждалих від бойових дій міст можна порівняти, наприклад, з екскурсіями колишніми концтаборами, тому маршрути і програму слід розробляти з обачністю та виключною повагою до жителів цих міст.

3. Відпочинок на природі. Україна відома своїми дивовижними природними ресурсами, які завжди приваблювали ту частку туристів, які віддавали перевагу відпочинку не у місті, а у лісі, у горах або біля водойм (річки, озера, моря).

Українська природа багата на різноманіття, тому в ній заключається великий потенціал привабливості для майбутніх туристів. Захід України вже зараз пропонує відпочинок у відносно безпечних регіонах, переважно пов'язаний з відпочинком у горах: походи, джипінг, проживання у санаторіях біля гірських річок та водоспадів тощо. У майбутньому, за умови деокупації територій та їхнього розмінування, вітчизняний ринок знову зможе забезпечити туристичну сферу пропозиціями приморського відпочинку, що до початку військових дій був одним з найбільш популярних напрямків українського туризму.

Також після закінчення війни знову стануть популярними такі класичні напрямки туризму, як гастрономічний, культурно-історичний, лижний, релігійний, індустріальний та інші види туризму [6]. Але для того, щоб туристична галузь повоєнної України відновилася, необхідно виконати певні обов'язкові умови з її актуалізації та осучаснення, адже наразі стан важливих для туристичної діяльності об'єктів залишається незадовільним.

Навіть до умов військового стану туристична галузь України була далеко не популярним напрямком для відпочинку, особливо для іноземних туристів. Туристичній галузі України притаманні певні негативні характерні риси та проблеми, вирішення яких дозволить країні привабити туристів як зсередини України, так і з усіх куточків світу. По-перше, сама система обізнаності щодо туристичних напрямків в Україні потребує активного усебічного розвитку: навіть самі жителі країни можуть не знати про культурно-історичні або природні місця відпочинку, через що люди віддають перевагу зарубіжному туризму, навіть незважаючи на більшу ціну подорожі та проживання. Тому українському туризму вкрай необхідна підтримка розвитку інформаційної складової, що допоможе залучити більшу кількість туристів.

Другим важливим фактором є легковажне ставлення до санітарно-епідеміологічних норм та екології на фоні зростаючої зацікавленості у «зеленому» туризмі на світовому ринку. У більшості регіонів України, особливо на сході, екологічне становище є скрутним та викликає тривогу, що значною мірою знижує їхню привабливість для туристів. Навіть без урахування розвитку

туристичного сектору, владі України варто більш серйозно ставитися до питань екології, адже забруднення навколишнього середовища та постійне зростання рівня захворюваності є жахливими наслідками нехтування екологічної безпеки та санітарних норм.

Третім, не менш важливим для туристичної галузі фактором, є стан логістичної інфраструктури країни. Незважаючи на той факт, що останніми роками міжміським сполученням активно займалися, його розбудовували та відновлювали, цей процес не можна зупиняти й зараз, адже ще велика кількість транспортних шляхів України залишаються у занедбаному стані: розбиті дороги, сміття на узбіччях, вкрай старі автобуси, потяги та електрички значною мірою відлякують як внутрішніх, так і зовнішніх туристів. Нерідко транспортна інфраструктура навіть поблизу історико-культурних або природніх пам'яток знаходиться у жахливому стані, і заради відновлення і розвитку туристичної сфери України цю проблему також необхідно вирішити [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Наразі туристична галузь України переживає важкі часи. Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році не дало змоги відновитися після пандемії COVID-19, спричинивши важку і довготривалу кризу у туристичній сфері. У майбутньому туристична галузь зіткнеться з багатьма викликами, які будуть торкатися відновлення зруйнованих територій, розмінування, відбудови міст та транспортної інфраструктури. Але у України є великий потенціал як у майбутнього популярного міжнародного туристичного напрямку, і вже зараз дослідникам-науковцям і фахівцям-практикам варто розробляти й впроваджувати необхідні програми і проекти з відновлення і подальшого розвитку сфери туризму.

Література

1. Кириченко С. (2022) Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>
2. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhen-vid-regioniv-za-tri-kvartali-2023-roku>
3. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershi-chotiri-misyaci-2022-roku-zris-na-65>
4. Радченко О.П., Горбаченко С.А. (2021) Стратегія розвитку туристичної галузі України в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*, вип. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/204>
5. Дворська І. (2022) Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
6. Бойко З.В., Горожанкіна Н.А., Грушка В.В. (2024) Тенденції розвитку туризму в Україні в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*, вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3343>

References

1. Kyrychenko, S. (2022), “Travel and war: what the tourism industry will look like after victory”, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/> (Accessed 26.02.2024)
2. State Tourism Development Agency of Ukraine (2023), “Dynamics of tax revenues from regions for three quarters of 2023”, available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhen-vid-regioniv-za-tri-kvartali-2023-roku> (Accessed 26.02.2024)
3. State Tourism Development Agency of Ukraine (2022), “The tourist tax in Ukraine increased by 65% in the first four months of 2022”, available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershi-chotiri-misyaci-2022-roku-zris-na-65> (Accessed 27.02.2024)

4. Radchenko, O. and Horbachenko, S. (2021), “Strategy for the development of the tourist industry of Ukraine in conditions of uncertainty”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 24, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/204> (Accessed 01.03.2024)

5. Dvorska, I. (2022), “The tourism industry after the war: is resuscitation and anti-crisis management possible”, available at: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (Accessed 01.03.2024)

6. Boyko, Z., Horozhankina, N. and Hrushka, V. (2024), “Trends in the development of tourism in Ukraine in wartime conditions”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 59, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3343> (Accessed 02.03.2024)

Стаття надійшла до редакції 06.03.2024 р.